

jako jeden z nich. Očima těchto pásků jsou tu viděni i sovětští vojáci jako „negratní Rusáci“, hluboko pod duševní úrovní Dannyho:

„Neměl jsem nic proti komunismu. Neměl jsem nic proti ničemu, dokud jsem mohl hrát v džezu na saxofon a dívat se na holky. Viděl jsem, že v těchto lidech, co sedí na bryčkách, a v těch, co teď začnou zakládat stranu a studovat Marxe a Engelse a Lenina a to všechno, je hlad. Prahli po vědě. Znal jsem je už z továrny, z debat na záchodě, napínaly je moje kecy o sluneční soustavě a o galaxiích a o Apollinairovi a amerických dějinách. Byl v nich hlad po věcech, kterými já byl přejedený.“

Takových podobných pasáží, dávajících průchod „filozofii“ páskovství, by se dalo citovat nemálo. A ty, čtenáři, si o tom myslí své. Jsi-li socialista, nemusíš se tajit odporem, je-li ti tato filozofie blízká, tak si to pochvaluj.

Škvorecký se v této knize ukázal jako cynický fotograf, kterému nejsou svaté ani věci, z kterých se zrodila svoboda lidu. Je originální v tom, že se mu podařilo vykreslit vlastní morální charakter autora tak nízko jako dosud nikomu. Jeho Zbabělci jsou originální v tom smyslu, že nemají nic společného s proudem naší socialistické literatury, které jde o víc než podávat „zprávě pásků“: o výchovu socialistického člověka. A z toho nešlíví nic přes všechny snobské literární módy.

(1959)

ZBABĚLCI

Pavel Berka

Koncem roku 1958 vyšel v Praze – v nakladatelství Československý spisovatel – román Josefa Škvoreckého Zbabělci. Je to brilantní kniha – jak i režimní kritika rozpoznala – psaná se zručností amerických novelistů. Nás zaujala především tím, že v Čechách se objevil talent, který s úžasnou dovedností vykreslil podobu těch, jimž se na Západě říká the beat generation, a těch, jimž lze u nás říci: generace, které již odzvonilo. Kdyby měl Škvorecký možnost rozvinout své spisovatelské nadání, stal

by se z něho druhý Osborne. Zatím bohužel se na autora sype hněv hradních panošů: je zván prašivým kotětem a tvůrcem buržoazního hnusu.

Zbabělci popisují osm dní konce druhé světové války očima „zlaté mládeže“ východočeského maloměsta. Vypukává pražská květnová revoluce, o jejíž zbytečnosti jsou lidé vesměs přesvědčeni, a dva mladíci o ní debatují: „Poslouchals Prahu? – Jo. – A cos tomu říkal? – No, to je žrádlo. – Že? To, čeče, neměli nikde, ani ve Varšavě, ani v Paříži – aby si vysílali revoluci rozhlasem...“ Tato neuctivost k revoluci, kterou režim pokládá za nedotknutelnou, je jen jedním z projevů neuctivosti k jiným „tisíciletým hodnotám“. Práví spisovatel o příchodu ruské fronty: „Všichni se chystali, rodinky s dceruškama, aby zalezli do sklepů a přežili to. Měli stejně v hlavách všelijaké představy. O Rusácích a znásilňování a tak.“ Na jiném místě naleznou mladíci mrtvého sovětského vojína, v jehož kapse jsou hodinky a plnicí tužka. Baví se o tom, zda je pravda, že sověťtíci kradou civilistům hodinky. A ke konci knihy, kdy místní maloměstské veličiny zdraví Rudou armádu na náměstí, je tato pasáž: „Ať žije svobodná Československá republika! – Ozval se divoký potlesk. Prudivý však počkal a pak zvolal: Ať žije prezident Beneš a maršál Stalin! Potlesk trval ještě déle. Když se uklidnil, nasadil Prudivý nejvyšší tón a zařval: Ať žije máš velký slovanský spojenec Eseseser! – Jen se neposer, řekl Harýk tlumeně za mnou, ty pupkouně pupkounoviči...“

Ač režimní kritika vytýká autorovi, že v knize idealizuje pásy, jsou to nepochybně tyto pasáže, jež ji vyvádějí z míry. Podobně jako Boris Pasternak v Doktoru Živagovi i Škvorecký nechává románové postavy zcela volně vyjadřovat jejich názory. Tak například hlavní hrdina knihy Danny takto rozjímá nad žebříňáky vezoucími Rudou armádu: „Tohle všechno se hnalo mimo mě a já byl pro to ztracen. Věděl jsem, že je budou vítat a řečnit a že lidé budou nadšeni do komunismu a já že budu loajální. Neměl jsem nic proti komunismu. Neměl jsem nic proti ničemu, dokud jsem moh hrát v jazzu na saxofon a dívat se na holky. Věděl jsem, že v těchhle lidech, co sedí na brýčkách, co teď začnou zakládat stranu a studovat Marxe a Engelse a Lenina a to všechno, je hlad. Prahli po vědění. Znal jsem je už z továrny, z debat na záchodě, napínaly je moje kecy o sluneční soustavě a o galaxiích a o Apollinairovi a amerických dějinách. Byl v nich hlad po věcech, kterými já byl přejedený. Ve mně bylo něco jiného. Minulost a předkové a samozřejmá gramotnost už po mnoho generací a celkem pohodlí a luxus. Bylo to zajímavé, číst o nich. O hladu po vzdělání a o boji za lepší život. Nakonec to bylo jen zajímavé a bylo to mimo. Já měl vzdělání a všichni je tu měli, a pohodlí a civilizaci. Koneckonců vzdělání bylo jen důležitá samozřejmost jako třeba železnice a aspirin...“

A nad bryčkami s rudoarmějci vede Danny takovýto rozhovor s anglickými zajatci (zčásti je psán v angličtině). „They look wild, řekl Siddell. They do, řekl jsem. Tell me, Danny, řekl Siddell, jste rád, že tu jsou Rusové, nebo byste měl radši Angličany? To víte, že bych měl radši Angličany, řekl jsem, ale najednou jsem nevěděl, jak byl Bůh nade mnou, najednou jsem nevěděl. Ale oni jsou tu. To se nedá změnit, řekl jsem. I guess you're right. It can't be changed, řekl Siddell.“

Škvorecký podal profil mladých lidí – kteří byli nekomunisty, protože nebyli ničím. Profil individualistů pohrdajících politikou. Z cyniků se stávají hrdinové, když jde do tuhého, pomohou Rusům v boji s Němci, udají však falešná jména, když si je zapisují pro vyznamenání. Nestojí o ně. Jakmile je po všem, odcházejí do svého života, plného apatie k „velkým idejím“. Tyto charaktery vystihl autor mistrovsky a netendenčně, i když pásky ironizuje. Ale na druhé straně se s nimi nevypořádává, kniha tyto mladé cyniky nepředělá v nadšené „budovatele socialismu“. Zůstávají tím, čím byli – the beat generation.

Stejně znamenitá je charakteristika generace, které odzvonilo: vlasteneckým maloměšťákům, kteří si v kritických dobách groteskně hráli na vojáčky. Páni ředitelé a obstarožní bratři důstojníci, žalostně ztracení v nereálném světě, nechápající, oč kolem nich jde, selhávající, když jde do tuhého. Větší část knihy je vlastně pronikavou kritikou tohoto hurávlastelectví. Čtenář se přitom cítí nesvůj: příliš dobře totiž poznává, že na tyto vlastnosti zašla také československá demokracie, když o tři léta později šlo o všechno. Jestliže někoho ještě zajímá analýza Února 1948 a proč se to všechno stalo, necht' si přečte Zbabělce. Leccos se tam doví.

(1959)

PROBLÉM MLÁDEŽE

Ferdinand Peroutka

Chápeme rozpaky, s nimiž komunistická literatura přijala román Zbabělci Josefa Škvoreckého, tohoto jednoho „zlého“, když tolik hodných,